

В. О. Романчук

аспірантка

e-mail: viktoriya.romanchuk7@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5690-5701

Львівський національний університет ім. Івана Франка

вул. Генерала Чупринки, 49, м. Львів, 79044, Україна

ВИСВІТЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «УНІВЕРСУМ» (1993–2020)

Мета статті – з'ясувати ідейно-концептуальні засади й форми викриття на сторінках видання особливостей гібридної війни Росії проти України.

Методологія дослідження. У статті використано як загальнонаукові методи дослідження, так і метод системного аналізу, що дав змогу системно осмислити проблему, інтенсивний аналіз, який сприяв вивченню динаміки найважливіших політичних подій, а також термінологічний, аксіоматичний, структурний, історичний підходи.

Результати. У результаті опрацювання відповідної літератури докладніше з'ясовано зміст поняття «гібридна війна», визначено її найважливіші напрями, а також ті виклики, які стоять перед Україною у зв'язку з антиукраїнською діяльністю Росії в контексті гібридної війни.

У статті проаналізовано критичне висвітлення на сторінках журналу «Універсум» (1993–2020 рр.) особливостей гібридної війни Росії проти України, які держава-агресор поєднує з різноманітними засобами досягнення своїх цілей: воєнних, політичних, дипломатичних, економічних тощо.

Новизна. Уперше досліджено діяльність «Універсуму» як видання журнального типу, спрямованого своїми публікаціями на викриття антиукраїнської гібридної війни Росії.

Практичне значення. Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що журнал «Універсум» упродовж тривалого часу привертає увагу до антиукраїнських інформаційних операцій Росії (зокрема гібридної війни), виробив певну концептуальну модель протидії гібридній війні, а результати цього дослідження можуть використати українські періодичні видання, політичні аналітики, які стоять на державницьких позиціях.

Ключові слова: журнал «Універсум», гібридна війна, інформаційна безпека, українсько-російські відносини, російсько-українська війна.

I. Вступ

Гібридна війна Росії проти України – це комбінації традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, які охоплюють використання нерегулярних збройних формувань, ініціювання внутрішніх заворушень і сепаратистських рухів, інформаційну війну та пропаганду, дипломатичні заходи, кібератаки й економічний тиск.

«Виграючи інформаційну війну: технології та контрстратегії в протидії російській пропаганді в Центральній та Східній Європі» (Winning the Information War: Techniques and Counter-Strategies in Russian Propaganda) – таку назву має дослідження Едварда Лукаса (Edward Lucas), старшого віцепрезидента СЕРА (Center for European Policy Analysis) та Пітера Померанцева (Peter Pomerenantsev), старшого наукового співробітника Legatum Institute [47].

На думку авторів звіту, Захід із запізненням почав розуміти, що дезінформація є серйозною загрозою для Сполучених Штатів і їхніх європейських союзників, передусім «прифронтових» – Польщі, країн Балтики, Чехії, Словаччини та України, а також для Західної Європи та Північної Америки. За їхніми словами, Росія загострює використання та зловживання інформацією, тоді як ліберальні демократії не в змозі «йти в ногу».

Варто зауважити, що в Україні тривалий час не ухвалювали Закони «Про державні пріоритети інформаційної політики», «Про інформаційний суверенітет і державну безпеку України», «Про міжнародний інформаційний обмін» тощо. З огляду на це такі поняття, як стратегічні комунікації, урядові комунікації, кризові комунікації, вчасно не набули розуміння й застосування.

Лише в грудні 2018 р. Відомості Верховної Ради (2018, № 31, ст. 241) повідомили, що поняття «інформаційна безпека» введено в Закон «Про національну безпеку України».

У затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. Стратегії національної безпеки України констатовано: «Для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація,

продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби».

Наголошено, що спеціальні служби іноземних держав, насамперед Російської Федерації, продовжують розвідувально-підбивну діяльність проти України. Водночас документ констатує, що нейтралізацію цієї загрози ускладнюють «відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій».

Україна перебуває в центрі геотектонічного процесу – розпаду постсовєцької імперії, керівництво якої всіляко намагається цьому перешкодити. У такій ситуації існування Української держави для Кремля неприйнятне. Із цією метою Російська Федерація невгавно веде інформаційну війну проти України, зокрема консцієнтальну.

В. Потехін трактує поняття консцієнтальної війни як війни психологічної за формою, цивілізаційної за змістом й інформаційної за засобами. Об'єктом руйнування в консцієнтальній війні є культурна оболонка супротивника, а оскільки культура – стрижень цивілізації, то йдеться про руйнування цивілізації [25].

У фундаментальній праці «Маніпуляція свідомістю» відомий російський учений Сергій Кара-Мурза пояснює, до чого призводить втрата контролю над інформаційним простором, зокрема втрата контролю над державним телебаченням: «Та аномальна сила впливу, яку має телебачення, може послужити симптомом для виявлення більш фундаментальної проблеми – зміни типу свідомості та мислення при переході людства до нового способу отримання інформації не з аркуша, а з екрану» [13].

На цю небезпеку ще 1953 р. звертав увагу в романі-антиутопії «451° за Фаренгейтом» знаменитий письменник-фантаст Рей Бредбері: «Напихайте людям голови інформацією, яку не можна перетравити; захаращуйте їх нічого не вартими “фактами”, аби вони переситилися, аби відчували себе “чудово поінформованими”» [4]. Через півстоліття Михайло Сирота констатуватиме: «Величезний потік інформації, що вривається в свідомість людини, робить її нездатною до ґрунтовного осмислення подій... при такому способі отримання основного масиву інформації людина поступово втрачає системне критичне мислення, замінюючи його шаблонними стереотипами» [36].

В Україні проблему маніпуляції свідомістю досліджують відомі спеціалісти з інформаційних війн: В. Богуш [3], Г. Почепцов [26–28], Є. Магда [17], Ф. Медвідь [19], В. Петрик [23] та ін.

Ще 2007 р. народний депутат України Михайло Сирота зазначив, що українське суспільство майже втратило контроль над власним інформаційним простором, що призвело до дезорганізації суспільної свідомості, до реальної втрати духовних і культурних орієнтирів нації, створивши ідеальні умови для маніпулювання свідомістю громадян [36].

І. Д. Бондаренко підтверджує, що Україна була цілком незахищеною від російської медіа-агресії, «Росія мала абсолютну перевагу в інформаційному просторі України і в системі електронних та друкованих ЗМІ, і в книжковому видавництві; критичним фактором була наявність “п'ятої колони” в системі українських ЗМІ, в органах влади, громадських об'єднаннях і політичних партіях...» [1].

Наприкінці 2019 р. експертна група під егідою Центру глобалістики «Стратегія XXI» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в аналітичному дослідженні «Російський спрут у дії. Кейс «Україна» особливу увагу звернула на інформаційні спецоперації з використанням ЗМІ: «На сьомому році гібридної агресії РФ проти України вже цілком очевидно, що її інформаційна складова не менш небезпечна для майбутнього нашої країни, ніж російські танки. Інформаційні атаки не забирають життя, але отруюють розум громадян і деформують суспільну думку» [35].

Про цю небезпеку в березні 2008 р. нагадував директор Інституту зовнішньої політики Григорій Перепелиця: «Оскільки в Україні діють демократичні механізми, то Росії досить закупити кілька українських телеканалів і змінювати редакційну політику. Змінюючи політику провідних українських ЗМІ, можна змінювати свідомість, яка буде віддзеркалювати інтереси чужої країни» [22].

З початком російської агресії керівництво Української держави у квітні 2014 р. вжило певних заходів щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України [29]. Однак цього виявилось недостатньо.

Вебсайт американського дослідного центру з питань міжнародної політики Atlantic Council 27 червня 2020 р. опублікував матеріал Тараса Кузьо, дослідника Інституту закордонної політики Університету Джонса Гопкінса та викладача Києво-Могилянської академії, «Росія тихо окупує інформаційний простір України» [44]. Автор зазначає, що гібридна війна проти України залишається в самому серці російської закордонної політики, наявні ознаки подальшого наступу Росії на українську інформаційну сферу.

Політичний експерт і юрист Юрій Шуліпа стверджує, що Кремль у 2018–2020 рр. здобув інформаційну перемогу в українському медіапросторі: «Олігарх і депутат Верховної Ради В. Медведчук через свою групу вирішив інформаційне геополітичне завдання свого куратора Путіна, забезпечивши інформаційну перевагу Росії в українському інформаційному просторі» [42].

«Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018» [11] переконливо демонструє арсенал російської пропаганди, в якому домінують підступна вигадка, відверта неправда, брутальне оббріхування, ненависть і провокація.

Незалежне інтернет-видання «Texty.org.ua» повідомило, що в листопаді 2019 р. Стенфордська інтернет-обсерваторія опублікувала результати дослідження онлайн-операцій впливу російської воєнної розвідки у 2014–2019 рр., проведених на підставі даних, наданих фейсбуком: «Експерти аналізували тактики, які агенти російської розвідки... використовували в інтернеті, щоб формувати вигідне для Росії інтернет-середовище. У своїй агресивній кампанії дезінформації проти України... російський уряд переслідує одну мету: послабити Україну та залишити її під контролем Москви» [45].

У червні 2020 р. волонтери міжнародної спільноти «InformNapalm» зафіксували в Португалії активне розгортання інформаційної спецоперації проти України, яка мала притаманні для російської пропаганди послання та наративи. В одній з найпопулярніших португальських газет «Público» 21 червня вийшло три статті, в яких Україну було названо «колискою світового сучасного нацизму» та «тренувальним майданчиком для неонацистів з усього світу» [40].

З наведених прикладів можна зробити висновок, що «наступними кроками у протидії інформаційній агресії повинні бути не лише спростування вигадок та перекручувань. Головний акцент треба робити на якісну ідеологічну складову та використання стратегічних комунікацій для створення відповідних наративів, які б відповідали цінностям і інтересам цільових аудиторій та пропонували шляхи і способи досягнення мети, забезпечуючи соціум розумінням подій» [6]. Безумовно, «журналісти мають називати речі своїми іменами, а не маніпулювати даними та поняттями» [40].

Юрій Шуліпа наголошує, що «інформаційна війна, як основна складова четвертої світової гібридної війни, передусім є війна смислів, дефініцій і цінностей. Інформаційна зброя є абсолютним лідером серед усіх інших видів озброєнь... Кінцева мета цієї війни – ліквідація України як держави і геополітичної реальності» [42].

Доктор філософських наук Михайло Требін у статті «Концепція “заколотівійни” Є. Меснера» [39] звертає увагу на втілення в реальність концепції гібридної війни – «заколотівійни» Євгенія Месснера, створеної ним у 1950–1970 рр. і викладеної в книгах «Заколот – ім'я третьої всесвітньої» (1960), «Всесвітня заколотівійна» (1971) та ін.

Теоретичне підтвердження цій думці обґрунтоване в монографії російського політолога, доктора політичних наук, фахівця з психологічних операцій та інформаційних війн Андрія Манойла [18].

Валерій Герасимов, начальник Генерального штабу Збройних сил РФ, генерал армії, зауважив: «У сучасних конфліктах дедалі частіше акцент використовуваних методів боротьби зміщується до комплексного застосування політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу. Це так звані гібридні методи. Їх зміст полягає в досягненні політичних цілей з мінімальним збройним впливом на противника. Найбільш дієвими асиметричними способами ведення воєн стають фальсифікація подій, обмеження діяльності засобів масової інформації...» [7].

У лютому 2017 р. глава Міноборони Росії Сергій Шойгу повідомив, що в Збройних силах РФ створені війська інформаційних операцій [41]. У березні 2017 р. колишній начальник Генштабу Збройних сил РФ (2004–2008), генерал армії Юрій Балуєвський зазначив: «Перемога над противником у цій війні набагато важливіша, ніж перемога в класичному воєнному протистоянні, оскільки вона безкровна, а ефект вражаючий, який обезкровлює та паралізує всі органи влади держави-супротивника» [5].

На думку Євгенія Месснера, у війні гібридного типу («заколотівійні») офіцери стають командирами хаосу, «хаос створюється в стані противника не тільки зусиллями ззовні, а й діями зсередини... Воюють «агресо-дипломатією, нафтозброєю, зброєю-порнографією, зброєю-наркотиками, зброєю-промиванням мізків» [8].

Цю думку розвинув академік НАНУ Володимир Горбулін, зауваживши, що «якщо донедавна головною метою війни було знищення противника шляхом збройної боротьби та захоплення його території... то сучасна війна може вестися та досягати своїх цілей і без цього. Дедалі значущими стають економічні, політичні, інформаційні, ідеологічні, психологічні та інші методи її ведення...» [9].

II. Постановка завдання та методи дослідження

Метою статті є з'ясування основних особливостей гібридної агресії Росії проти України на сторінках журналу «Універсум» (1993–2020 рр.), дослідження ідейно-концептуальних засад і форм викриття гібридної війни, виокремлення з багатопланового дискурсу видання проблеми інформаційної війни в сучасних умовах, переосмислення засад інформаційної безпеки.

У статті використано як загально-наукові методи дослідження, так і метод системного аналізу, що дав змогу системно осмислити проблему; інтент-аналіз, який сприяв вивченню динаміки найважливіших політичних подій, а також термінологічний, аксіоматичний, структурний, історичний підходи.

III. Результати

З огляду на те, що інформаційний простір Української держави з початком XXI ст. став зазнавати дедалі сильніших неспровокованих нападів, 2001 р. на шпальтах «Універсуму» були надруковані аналітичні матеріали тодішнього голови Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України Івана Драча «Що таке інформаційна безпека і як її налаго-

дити?» [10] та доктора філологічних наук Валерія Іванова «Інформаційна безпека України: медійні аспекти проблеми» [10].

Іван Драч зазначає як факт, що інформаційний простір України можна умовно назвати українським. Він констатує, що «з ранку до вечора український громадянин практично перебуває в полоні іншомовного зарубіжного інформаційного середовища» [10]. Валерій Іванов наголошує, що «завданням відповідних державних органів мало б стати вироблення чіткої інформаційної політики, яка б відповідала національним цілям, цінностям та інтересам; саме це принесло б користь інформаційній безпеці держави» [10].

Член-кореспондент НАНУ Олег Романів звертає увагу на появу новітнього інструменту російщення України [30]. Ідеться про грандіозний проект інформатизації загальноосвітніх закладів України 2001–2003 рр., який полягав у придбанні у для сільських шкіл 30 тисяч персональних комп'ютерів з використанням російськомовного програмного забезпечення.

Напередодні російсько-грузинського збройного конфлікту в серпні 2008 р. «Універсум» оприлюднив дослідження директора Інституту Росії (Україна) Василя Лаптічука «Mein Kampf» Владіміра Путіна, або до питання двосторонніх зоологічних відносин» [16], в якому автор застерігав: «За деякими ознаками, російська сторона вже розпочала перший – інформаційний – етап підготовки й проведення операцій на терені України, спрямованих на усунення найнекомфортніших для Кремля політиків, громадських діячів і, можливо, журналістів...» [16].

У статті «Війна, яку виграла Росія» [31] Олег К. Романчук зазначає, що сучасні засоби масової інформації, а надто телебачення, роблять людину пасивною, глядач/читач/слухач втрачає потребу виявляти активність, мозок працює «вхолосту». Автор цитує відомого російського журналіста Сергія Доренка, який 1 вересня 2008 р., по суті, уже просторікував про можливість війни з Україною: «...Україна – і справді тепер завдання номер один. Навіть важливіше від Грузії... Думаю, треба активізувати роботу з вивчення суперечностей в українському суспільстві і в українських елітах...» [31].

«Універсум» порушує актуальну проблему: медіа, влада, маніпуляція, ЗМІ та вибори. У матеріалі «Телекратія замість демократії?» [20] журнал оприлюднює думки німецького професора Ганса-Петера Нідермаєра, які досі не втратили актуальності: «Телекратія замість демократії може появитися там, де головним у журналістській діяльності є не точність та реалістичне відображення фактичних подій, а коли замість цього агітація і пропаганда власних політичних переконань стає метою та головним змістом журналістської діяльності» [20].

Під час 19-го Міжнародного книжкового «Форуму видавців у Львові» (2012 р.) з ініціативи «Універсуму» письменники та експерти організували круглий стіл, на якому дослідили походження хвиль підривної інформаційної діяльності проти України [14].

Відомий письменник Михайло Слабошпицький 2013 р. констатував: «Інформаційний простір України майже цілковито здано Росії. Шкода від цього для державного й національного будівництва така, що її просто важко виміряти» [37].

Надзвичайний і Повноважний посол України Юрій Щербак зауважує, що інформаційний простір України на 70–90% віддано советсько-російській пропагандистській макулатурі, він перетворився на поле безжальної психологічної війни, що із 2005 р. з особливою інтенсивністю ведеться проти незалежної Української держави та її народу [43].

Валентин Бадрак, директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, розповідає про російські спецоперації в українському інформаційному просторі та про необхідність проведення контрзаходів: «Україна з першого дня незалежності була полігоном для інформаційних війн та операцій і залишається таким полігоном сьогодні...» [2].

Колишній очільник Служби безпеки України Ігор Смешко вважає, що керівництво України не розуміє значення інформаційної політики, а тому не може адекватно реагувати на інформаційні атаки, що псують імідж країни [38].

Олег К. Романчук пояснює, яким чином Путіну вдалося обманути простих громадян Російської Федерації, занурити їх у світ брехні, ненависті й інтриг. Зазначає: «Пропагандистські традиції й методи відомства Пауля Йозефа Геббельса в російських ЗМІ були зауважені давно, але належним чином Україною не були оцінені.. І лише внаслідок революційних подій в Києві нова влада з'ясувала, що інформаційний простір Української держави вже давно окупований» [31]. В іншій статті він звертає увагу на небезпечні тенденції в інформаційному просторі держави, пов'язані з нехтуванням основними засадами безпеки [32].

У журналі «Універсум» [21] 2019 р. був надрукований скорочений переклад «Нової Білої книги про інтернет-операції ГУ ГШ ЗС Російської Федерації». У цьому тексті, зокрема, роз'яснено, як саме російська розвідка сіяла й продовжує сіяти зневіру серед громадян України. Операції впливу в наборі даних Головного управління відповідають тактичній схемі, відомій як відмивання інформації, в межах якої історія створюється або насаджується, а потім легітимізується.

У публікації «Війна проти власної країни» [33] О. Романчук акцентує, що на свідомість і розум громадян продовжує чинитися ідеологічний тиск через пропаганду російської маскультури, кіно й телебачення: «Кремль і його п'ята колена в Україні прагне переконати її громадян (насамперед молодь і підрастаюче покоління), що Росія для них психологічно ближча, ніж, приміром, Польща

чи Словаччина. Цей луб'янський міф... підриває здатність до опору як психологічного, так і мілітарного» [33].

Відомий письменник і публіцист Леонід Капелюшний застерігає, що найбільшим нашим лихом є знищення національного інформаційного простору. Зауважує: «Інформаційний простір не тільки форма існування журналістики, постійної комунікації із країною, а також міст порозуміння між владою та суспільством. І догляд за цим мостом, постійне вдосконалення хиткої конструкції завжди обов'язок влади» [12].

На думку соціального психолога Олега Покальчука, комунікація є основною символічною цінністю XXI ст., особливо під час війни, оскільки перемагати треба словами. Соціальна комунікація між журналістами та аудиторією стає наріжним каменем у формуванні тієї чи іншої картини світу, яка зазвичай не відображає реального стану речей [24].

Олег Романчук на початок своєї статті «Хто врятує наші душі, або загрожена українська ідентичність» [34] виносить цитату з книги «Контроль над розумом» Георгія Почепцова: «Проекти нової країни завжди повинні спинатися на мову, історію, на культуру як базис відмінностей від інших, який формує масову ментальність». Починає з більш ніж актуального висловлювання Томаша Масарика, першого президента Чехословацької Республіки: «Національна ідея – це для свідомої людини ціла культурна програма. Коли я кажу – я Чех, мушу мати культурну програму».

На цю важливу обставину звертає увагу кандидат психологічних наук Олексій Колісник: «Сучасне українство ще й досі не розвинуло переживання та усвідомлення спільного для переважної більшості "ми – єдина нація"» [15].

В умовах гібридної війни РФ доволі успішно експлуатує довготривалу вимушену спільну історію, спекулює на темі носіїв російської мови тощо. На ці чинники автори журналу неодноразово звертали увагу державних чинників і надавали рекомендації щодо методів ефективної боротьби з інформаційною агресією Росії.

«Універсум» вибудував правильну концепцію, виокремивши найважливіші з погляду масмедіа засоби й методи впливу на світоглядні позиції на лише громадян України, чим підтвердив важливу думку Генсека НАТО Єнса Столтенберга, висловлену в інтерв'ю виданню «El Pais» 19 липня 2020 р.: «Відповідь на пропаганду – це не пропаганда. Найпотужнішою зброєю проти дезінформації є вільна і незалежна преса» [46].

IV. Висновки

Сьогодні гібридна війна у вигляді несанкціонованого й неафішованого інформаційного втручання в життя будь-якої країни становить реальну загрозу її безпеці.

В українському законодавстві недостатньо чітко прописані норми, що визначають, які елементи діяльності масмедіа становлять загрозу національній безпеці. В умовах реальної гібридної війни це зробити необхідно, дотримуючись балансу між забезпеченням свободи слова та захистом національних інтересів.

У гібридній війні з Росією Україна має протидіяти асиметричною дипломатичною й культурною активністю. Це вимагає нагальної трансформації системи освіти: організації навчання логіки, прищеплення критичного мислення, набуття реальних знань, необхідних для правильного орієнтування в інформаційному просторі, у соціальних мережах.

Аналіз публікацій в «Універсумі» на тему інформаційної безпеки Української держави в гібридній війні з Росією засвідчує, що найефективніша протидія інформаційній експансії Росії в Україні – видатні успіхи в економіці, у зовнішній і внутрішній політиці, в успішній судовій реформі, в реорганізації силових структур, зокрема СБУ і розвідувальних служб, у зміцненні ЗСУ, а також перемоги на дипломатичному і юридичному фронтах.

Список використаної літератури

1. Бондаренко І. Інформаційна складова гібридної війни РФ проти України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: матер. X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 квітня 2019 р.). С. 15. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf (дата звернення: 18.07.2020).
2. Бадрак В. Україна з першого дня незалежності була полігоном для інформаційних воєн. *Універсум*. 2013. № 11–12. С. 12–13.
3. Богущ В., Юдін О. Інформаційна безпека держави. Київ: МК-Прес, 2006. 432 с.
4. Бредбері Р. 451⁰ за Фарангейтом. Київ: Веселка, 1985. С. 76.
5. Буранов Н. Принципиально новые войска. *Експерт*. 2017. URL: <https://expert.ru/2017/03/1/kibervojna> (дата обращения: 20.06.2020).
6. Варенья Н., Авраменко С. Идеологичне підґрунтя стратегічних комунікацій як форма протидії інформаційній агресії. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: матер. X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 квітня 2019 р.) С. 18–20. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf (дата звернення: 18.07.2020).
7. Герасимов В. По опыту Сирии. *Военно-промышленный курьер*. 2016. URL: <https://vpk-news.ru/articles/29579> (дата обращения: 21.12.2019).
8. Гончар М., Горбулін В., Дяченко С. Як не стати командирами хаосу, або Спекотна зима-2020. *DT.UA*. 2019. URL: https://dt.ua/internal/yak-ne-stati-komandirami-haosu-abo-spekotna-zima-2020-322842_.html (дата звернення: 10.02.2020).

9. Горбулін В. П. Забезпечення оборони та безпеки України: актуальні проблеми і шляхи їх вирішення. *Вісник НАН України*. 2019. № 9. С. 3–4. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Visn_9-20193_Gorbulin.pdf (дата звернення: 10.08.2020).
10. Драч І. Що таке інформаційна безпека і як її налагодити? *Універсум*. № 3–4. 2001. С. 13–15.
11. Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014–2018. Київ : Мега-прес груп, 2018. 384 с.
12. Капелюшний Л. Страта без вироку. *Універсум*. 2015. № 5–6. С. 34.
13. Кара-Мурза С. Г. Манипуляція сознанием. Москва : Эксмо, 2007. 864 с.
14. Колісниченко Є. Інформаційна слабкість як діагноз. *Універсум*. 2012. № 9–10. С. 34.
15. Колісник О. Україна: конфлікт ідентичностей. *Універсум*. 2018. № 5–6. С. 11.
16. Лаптічук В. «Mein Kampf» Володимира Путіна, або до питання двосторонніх зоологічних відносин. *Універсум*. 2008. № 7–8. С. 15.
17. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. 268 с.
18. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях : монография. Москва : МИФИ, 2003. 388 с.
19. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики та загрози. URL: nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf (дата звернення: 21.08.2020).
20. Нідермайер Г.-П. Телекратія замість демократії? *Універсум*. 2004. № 1–2. С. 32.
21. Нова Біла книга про інтернет-операції ГРУ. *Універсум*. 2019. № 11–12. С. 38–40.
22. Перепелиця Г. Бушу треба було прийти раніше. 2008. URL: <https://www.unian.ua/politics/105833-grigoriy-perepelitsya-bushu-treba-bulo-prihati-ranishe.html> (дата звернення: 20.08.2020).
23. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222> (дата звернення: 20.08.2020).
24. Покальчук О. Перше, чого треба навчитись, – це називати речі своїми іменами. *Універсум*. № 5–6. 2015. С. 22.
25. Потехин В. Современные войны и национальная безопасность России. *Кому будет принадлежать концентрированное оружие в XXI веке?* Москва, 1997. С. 69–87. URL: <http://www.milresource.ru/Potekhin-1.html> (дата звернення: 08.08.2020).
26. Почепцов Г. Контроль над разумом. Київ : Києво-Могилянська академія, 2012. С. 177.
27. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.
28. Почепцов Г. (Дез)інформація / под ред. Н. Лигачевой, Г. Петренко. Киев : ПАЛИВОДА А. 2019. 248 с. URL: https://detector.media/php_uploads/files/books/disinformation_pochepcov_book_web.pdf (дата звернення: 12.08.2020).
29. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14> (дата звернення: 12.08.2020).
30. Романів О. Новітній інструмент російщення України. *Універсум*. 2001. № 7–10. С. 27–30.
31. Романчук О. Війна, яку виграла Росія. *Універсум*. 2008. № 9–10. С. 11.
32. Романчук О. Як перемогти в інформаційній війні? *Універсум*. 2014. № 5–6. С. 45–46.
33. Романчук О. Війна проти власної країни. *Універсум*. 2015. № 1–2. С. 18.
34. Романчук О. Хто врятує наші душі. *Універсум*. 2015. № 9–10. С. 25.
35. Російський спрут у дії. Кейс «Україна». URL: <https://geostrategy.org.ua/analitika/doslidzhennya/gosiyskuu-sprut-u-diyi-keys-ukrayina> (дата звернення: 22.07.2020).
36. Сирота М. Д. Україна в геополітичному просторі третього тисячоліття. 2-ге вид. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. С. 165.
37. Слабошпицький М. Суспільство активізується проти теледебілізації. *Універсум*. 2013. № 5–6. С. 42.
38. Смешко І. Влада України програє інформаційну війну. *Універсум*. 2013. № 11–12. С. 15–16.
39. Требін М. Концепція «заколотовійни» Є. Месснера. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 88. С. 223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_88_56 (дата звернення: 12.08.2020).
40. У Португалії розгортається інформаційна спецоперація РФ проти України. URL: <https://informparalm.org.ua/v-portuhalii-infoops-russia-vs-ukraine> (дата звернення: 24.06.2020).
41. Шойгу повідомив, що в Росії створені війська інформаційних операцій. URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/shoygu-soobshchil-cto-v-rossii-sozdany-voyska-informacionnyh-operaciy-866696.html> (дата звернення: 22.07.2020).
42. Шуліпа Ю. Какою тактику избрал Путин для осеннего вторжения в Украину. URL: <https://cyprus-daily.news/yurij-shulipa-kakuyu-taktiku-izbral-putin-dlya-osennego-vtorzheniya-v-ukrainu/> (дата звернення: 30.06.2020).
43. Щербак Ю. Королівство кривих дзеркал. *Універсум*. 2013. № 5–6. С. 43.
44. Kuzio T. Russia is quietly occupying Ukraine's information space. URL: <https://www.atlantic-council.org/blogs/ukrainealert/russia-is-quietly-occupying-ukraines-information-space/> (date of request: 07.08.2020).

45. New White Paper on GRU Online Operations Puts Spotlight on Pseudo-Think Tanks and Personas. URL: <https://cyber.fsi.stanford.edu/io/news/potemkin-pages-personas-blog> (date of request: 15.08.2020).
46. Rusia y China han aprovechado esta situación para difundir propaganda. URL: <https://elpais.com/internacional/2020-07-16/rusia-y-china-han-aprovechado-esta-situacion-para-difundir-propaganda.html> (date of request: 20.08.2020).
47. Winning the Information War. URL: https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2706 (date of request: 25.08.2020).

References

1. Bondarenko, I. (2019). Informatsiyna skladova hibrydnoyi viyny RF proty Ukrayiny [Information component of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine], *Aktualni problemy upravlinnya informatsiynoyu bezpekoyu derzhavy, materialy X Vseukrayinskoyi naukovo.-praktychnoi konferentsiyi* [Actual problems of information security management of the state, Proceedings of the 10th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Retrieved from http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf [in Ukrainian].
2. Badrak, V. (2013). Ukrayina z pershoho dnya nezalezhnosti bula polihonom dlya informatsiynikh voyn [From the first day of independence, Ukraine has been a training ground for information wars]. *Universum*, 11–12, 12–13 [in Ukrainian].
3. Bohush, V., & Yudin O. (2006). Informatsiyna bezpeka derzhavy [Information security of the state]. Kyiv: MK-Pres [in Ukrainian].
4. Bredberi, R. (1985). 4510⁰ za Farenheytm [4510⁰ Fahrenheit]. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
5. Buranov, N. (2017). Printsipialno novyye voyska [Fundamentally new troops]. *Ekspert*. Retrieved from <https://expert.ru/2017/03/1/kibervojna> [in Russian].
6. Varenya N., & Avramenko S. (2019). Ideolohichne pidgruntya stratehichnykh komunikatsiy yak forma protydyiyi informatsiyniy ahresiyi [Ideological basis of strategic communications as a form of counteraction to information aggression], *Aktualni problemy upravlinnya informatsiynoyu bezpekoyu derzhavy, materialy X Vseukrayinskoyi naukovo.-praktychnoi konferentsiyi* [Actual problems of information security management of the state, Proceedings of the 10th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Retrieved from http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf [in Ukrainian].
7. Herasymov, V. (2016). Po opytu Siryi [In the experience of Syria]. *Voyenno-promyshlennyi kuryer*. Retrieved from <https://vpk-news.ru/articles/29579> [in Russian].
8. Honchar, M., Horbulin, V., & Dyachenko, S. (2019). Yak ne staty komandyramy khaosu, abo Spekotna zyma-2020 [How not to become commanders of chaos, or Hot Winter 2020]. *DT.UA*. Retrieved from https://dt.ua/internal/yak-ne-stati-komandirami-haosu-abo-spekotna-zima-2020-322842_.html [in Ukrainian].
9. Horbulin, V. P. (2019). Zabezpechennya oborony ta bezpeky Ukrayiny: Aktualni problemy i shlyakhy yikh vyrishennya [Ensuring the defense and security of Ukraine: current problems and ways to solve them.]. *Visnyk NAN Ukrayiny*, 9, 3–4. Retrieved from http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Visn_9-20193_Gorbulin.pdf [in Ukrainian].
10. Drach, I. (2001). Shcho takeinformatsiyna bezpeka i yak yiyi nalahodyty? [What is information security and how to set it up?] *Universum*, 3–4, 13–15 [in Ukrainian].
11. Zolotukhin, D. J. (2018). Bila knyha spetsialnykh informatsiynikh operatsiy proty Ukrayiny 2014–2018 [White Paper on Special Information Operations against Ukraine 2014–2018]. Kyiv: Megapres grup [in Ukrainian].
12. Kapelyushnyy, L. (2015). Strata bez vyroku [Execution without sentence]. *Universum*, 5–6, 34 [in Ukrainian].
13. Kara-Murza, S. H. (2007). Manipulyatsyya soznaniyem [Manipulation of consciousness]. Moskva: Eksmo [in Russian].
14. Kolysnichenko, Y. (2012). Informatsiyna slabkist' yak diahnoz [Information weakness as a diagnosis]. *Universum*, 9–10, 34 [in Ukrainian].
15. Kolisnyk, O. (2018). Ukrayina: konflikt identychnostey [Ukraine: conflict of identities]. *Universum*, 5–6, 11 [in Ukrainian].
16. Laptiyshchuk, V. (2008). «Mein Kampf» Vladimira Putina, abo do pytannya dvostoronnykh zoolohichnykh vidnosyn [«Mein Kampf» by Vladimir Putin, or on the issue of bilateral zoological relations]. *Universum*, 7–8, 15 [in Ukrainian].
17. Mahda, Y. (2017). Hibrydna ahresiya Rosiyi: uroky dlya Yevropy [Russia's hybrid aggression: lessons for Europe]. Kyiv: KALAMAR [in Ukrainian].
18. Manoylo, A. V. (2003). Gosudarstvennaya informatsyonnaya politika v osobykh usloviyakh: monografiya [State information policy in special conditions]. Moskva: MIFI [in Russian].
19. Medvid', F. Informatsiyna bezpeka Ukrayiny: vyklyky ta zahrozy [Information security of Ukraine: challenges and threats]. Retrieved from nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf [in Ukrainian].
20. Nidermayer, H.-P. (2004). Telekratiya zamist' demokratiyi? [Telecracy instead of democracy?] *Universum*, 1–2, 32 [in Ukrainian].

21. Nova Bila knyha pro internet-operatsiyi HRU [New White Paper on GRU Internet Operations]. (2019). *Universum*, 11–12, 38–40 [in Ukrainian].
22. Perepelytsya, H. (2008). Bushu treba bulo pryikhaty ranishe [Bush had to arrive earlier]. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/105833-grigoriy-perepelitsya-bushu-treba-bulo-prijihati-ranishe.html> [in Ukrainian].
23. Pertyk, V. Sutnist' informatsiynoi bezpeky derzhavy, suspilstva ta osoby [The essence of information security of the state, society and the individual]. Retrieved from <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222> [in Ukrainian].
24. Pokalchuk, O. (2015). Pershe, choho treba navchyty's', – tse nazyvaty rechi svoymy imenamy [The first thing to learn is to call a spade a spade]. *Universum*, 5–6, 22 [in Ukrainian].
25. Potekhin, V. (1997). Sovremennyye voyny i natsyonalnaya bezopasnost' Rossiyi [Modern wars and national security of Russia]. *Komu budet prynadlezhat' konstsyuzetelnoye oruzhye v XXI veke?* [Who will own conventional weapons in the 21st century?] (pp. 69–87). Moskva. Retrieved from <http://www.milresource.ru/Potekhin-1.html> [in Russian].
26. Pocheptsov, H. (2012). Kontrol' nad rozumom [Mind control]. Kyiv: Kyievo-Mohylyanska akademiya [in Ukrainian].
27. Pocheptsov, H. (2015). Suchasni informatsiyni viyny [Modern information wars]. Kyiv: Kyievo-Mohylyanska akademiya [in Ukrainian].
28. Pocheptsov, H. (2019). (Dez)informatsyya [(Des) information] Kiev: PALYVODA A. Retrieved from https://detector.media/php_uploads/files/books/disinformation_pochepcov_book_web.pdf [in Russian].
29. On measures to improve the formation and implementation of state policy in the field of information security of Ukraine: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of April 28, 2014. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14> [in Ukrainian].
30. Romaniv, O. (2001). Novitniy instrument rosiyshchennya Ukrayiny [The newest tool of Russification of Ukraine]. *Iniversum*, 7–10, 27–30 [in Ukrainian].
31. Romanchuk, O. (2008). Viyna, yaku vyhrala Rosiya [The war won by Russia]. *Universum*, 9–10, 11 [in Ukrainian].
32. Romanchuk, O. (2014). Yak peremohty v informatsiyni viyni v informatsiini viini? [How to win the information war?]. *Universum*, 5–6, 45–46 [in Ukrainian].
33. Romanchuk, O. (2015). Viyna proty vlasnoyi krayiny [War against one's own country]. *Universum*, 1–2, 18 [in Ukrainian].
34. Romanchuk, O. (2015). Khto vryatuye nashi dushi [Who will save our souls]. *Universum*, 9–10, 25 [in Ukrainian].
35. Rosiyskyy sprut u diyi. Keys «Ukrayina». Retrieved from <https://geostrategy.org.ua/analytika/doslidzhennya/rosiyskyy-sprut-u-diyi-keys-ukrayina> [in Ukrainian].
36. Syrota, M. D. (2007). Ukrayina v heopolitychnomu prostori tretyoho tysyacholittya [Ukraine in the geopolitical space of the third millennium]. 2-he vyd. Kyiv: Univ. vyd-vo PULSARY [in Ukrainian].
37. Slaboshpytskyi, M. (2013). Suspilstvo aktyvizuyetsya proty teledobilizatsiyi [Society is becoming more active against teledobilization]. *Universum*, 5–6, 42 [in Ukrainian].
38. Smeshko, I. (2013). Vlada Ukrayiny prohraye informatsiynu viynu [The Ukrainian authorities are losing the information war]. *Universum*, 11–12, 15–16 [in Ukrainian].
39. Trebin, M. (2014). Kontseptsyya «zakolotoviyny» Y. Messnera [The concept of «rebellion» by E. Messner]. *Hileya: naukovyy visnyk*, 88, 223. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_88_56 [in Ukrainian].
40. U Portuhaliyi rozhortayetsya informatsiyna spetsoperatsiya RF proty Ukrayiny. Retrieved from <https://informnapalm.org/ua/v-portuhalii-infoops-russia-vs-ukraine> [in Ukrainian].
41. Shoyhu povidomyv, shcho v Rosiyi stvoreni viyska informatsiynykh operatsiy. Retrieved from <https://ukr.segodnya.ua/world/shoygu-soobshchil-chto-v-rossii-sozdany-voyska-informacionnyh-operatsiy--866696.html> [in Ukrainian].
42. Shulypa, Y. Kakuyu taktiku izbral Putin dlya osennego vtorzheniya v Ukrainu [What tactics did Putin choose for the fall invasion of Ukraine?]. Retrieved from <https://cyprus-daily.news/yurij-shulipa-kakuyu-taktiku-izbral-putin-dlya-osennego-vtorzheniya-v-ukrainu/> [in Russian].
43. Shcherbak, J. (2013). Korolivstvo kryvykh dzerkal [The Kingdom of Curved Mirrors]. *Universum*, 5–6, 43 [in Ukrainian].
44. Kuzio, T. Russia is quietly occupying Ukraine's information space. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-is-quietly-occupying-ukraines-information-space/> [in English].
45. New White Paper on GRU Online Operations Puts Spotlight on Pseudo-Think Tanks and Personas. Retrieved from <https://cyber.fsi.stanford.edu/io/news/potemkin-pages-personas-blog> [in English].
46. Rusia y China han aprovechado esta situación para difundir propaganda. Retrieved from <https://elpais.com/internacional/2020-07-16/rusia-y-china-han-aprovechado-esta-situacion-para-difundir-propaganda.html> [in English].
47. Winning the Information War. Retrieved from https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2706 [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.11.2020.

Received 02.11.2020.

Romanchuk V. Coverage of the Features of Russia's Hybrid War Against Ukraine on the Pages of the «Universum» Magazine (1993–2020)

The purpose of the article is to find out the ideological and conceptual principles and forms of exposure on the pages of the publication the peculiarities of the hybrid war of Russia against Ukraine.

Research methodology. *The article uses both general scientific research methods and the method of systematic analysis, which allowed to analyze the problem systematically, intent analysis, which contributed to the study of the dynamics of major political events, as well as terminological, axiomatic, structural, historical approaches.*

Results. *As a result of elaboration of the relevant literature, the meaning of the «hybrid war» concept is clarified, its most important directions are defined, as well as the challenges facing Ukraine in connection with Russia's anti-Ukrainian activities in the context of the hybrid war.*

The article analyzes the critical coverage on the pages of the «Universum» magazine (1993-2020) the features of Russia's hybrid war against Ukraine, which the aggressor state combines with the various means to achieve its goals – military, political, diplomatic, economic and more.

Novelty. *For the first time, the activities of «Universum» as a magazine-type publication aimed at exposing Russia's anti-Ukrainian hybrid war were studied.*

Practical significance. *The practical significance of the study results is that the «Universum» magazine for a long time drew attention to Russia's anti-Ukrainian information operations (including hybrid warfare), developed a conceptual model for countering hybrid warfare, and the results of this study can use Ukrainian periodicals, political analysts who stand on state positions.*

Key words: «Universum» magazine, hybrid war, information security, Ukrainian-Russian relations, Russian-Ukrainian war.

Романчук В. О. Освещение особенностей гибридной войны России против Украины на страницах журнала «Универсум» (1993–2020)

Цель статьи – выяснить идейно-концептуальные основы и формы разоблачения на страницах издания особенностей гибридной войны России против Украины.

Методология исследования. *В статье использованы как общенаучные методы исследования, так и метод системного анализа, позволивший системно осмыслить проблему, интент-анализ, который способствовал изучению динамики важнейших политических событий, а также терминологический, аксиоматический, структурный, исторический подходы.*

Результаты. *В результате обработки соответствующей литературы подробнее выяснено содержание понятия «гибридная война», определены ее важнейшие направления, а также те вызовы, которые стоят перед Украиной в связи с антиукраинской деятельностью России в контексте гибридной войны.*

В статье проанализировано критическое освещение на страницах журнала «Универсум» (1993–2020 гг.) особенностей гибридной войны России против Украины, которые государство-агрессор сочетает с различными средствами достижения своих целей: военных, политических, дипломатических, экономических и др.

Новизна. *Впервые исследована деятельность «Универсума» как издания журнального типа, направленного своими публикациями на разоблачение антиукраинской гибридной войны России.*

Практическое значение. *Практическое значение результатов исследования заключается в том, что журнал «Универсум» на протяжении длительного времени привлекал внимание к антиукраинским информационным операциям России (в частности гибридной войны), выработал определенную концептуальную модель противодействия гибридной войне, а результаты этого исследования могут использовать украинские периодические издания, политические аналитики, которые стоят на государственных позициях.*

Ключевые слова: журнал «Универсум», гибридная война, информационная безопасность, украинско-российские отношения, российско-украинская война.